

mestall

any V
núm. 12
març 2003

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

La pagesia de mas medieval i el seu mercat: reflexions per a una nova lectura

SUMARI

Portada

La pagesia de mas medieval i el seu mercat

Museus

El Norsk Folkemuseum d'Oslo

Entrevista

Robert C. Allen: dogmes historiogràfics a revisió

Trobades

Fires, mercats i món rural, Alguaire, 2002

Propietat de la terra i anàlisi històrica, Girona, 2002

Arxius

Els fons comercials

Libres

Joaquim Alvarado, El negoci del suro a l'Alt Empordà (s. XVIII-XIX)

Gavarres. La revista de les Gavarres i d'Ardenya

Notes de lectura

Marciano Cárdbaba, Col·lectivitats agràries a les comarques de Girona, 1936-1939

Recerques en curs

Agenda

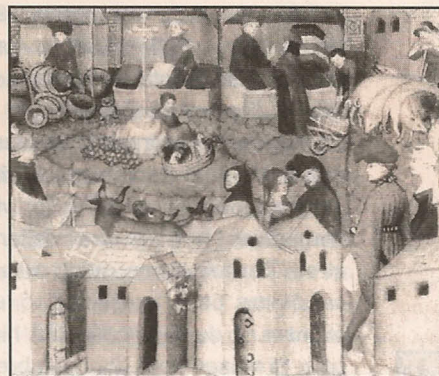
Constituir l'explotació pagesa com a unitat bàsica de la producció rural i com a element que pogués sostenir el dret senyorial a percebre rèdits i serveis és una idea pròpiament medieval. La seva adopció sistemàtica, entre mitjan segle XII i el segle XIII a la Catalunya Vella, portà a la difusió del mas com a unitat bàsica del senyoriu i representà el punt final d'un procés de senyorialització que s'havia iniciat a la primera meitat del segle XI. Des d'aleshores la topografia del senyoriu es presentà com un agregat de masos atribuïts a altres tants titulars que havien de treballar cadascuna d'aquestes explotacions i respondre de la seva bona marxa. El conjunt de les exigències imposades als masos i als seus habitants va sostenir el senyoriu i va proporcionar als senyors un volum de recursos sense precedents. L'estructura mateixa d'aquest conjunt resulta enormement complexa; van aparèixer un feix d'exigències, variable de senyoriu a senyoriu i de mas a mas, malgrat l'existència de costums locals que imposaren una certa uniformització de l'apropiació. Enfront d'aquest feix d'exigències, el mas va representar una estructura material capaç de sostenir una apropiació incrementada i diversificada. Això s'assolí gràcies a la seva dotació amb un nombre mínim i no disgregable de terres i al seu bon equipament amb eines i bèsties de llaurada.

El mas, en tant que explotació pagesa, reservava una proporció majoritària dels seus recursos a la subsistència del grup domèstic i familiar. Aquesta constatació, tanmateix, no pot portar a negar la implicació comercial de l'eco-

nomia pagesa i postular un món utòpic de famílies pageses replegades sobre si mateixes que s'alimentaven del que collien als seus camps i que vivien en un equilibri harmònic amb els recursos que la naturalesa els oferia. En realitat, el mas va estar sempre vinculat a l'intercanvi comercial: al mercat, el titular del mas hi venia les seves collites i comprava el peix i la sal, el pany i els altres béns de consum; al mercat, aquest mateix titular hi contractava el crèdit que li oferien els prestadors jueus. D'aquí que resulti apropiat parlar d'una economia de subsistència integrada al mercat per descriure aquesta implicació del mas en un intercanvi institucionalitzat

en el mercat i mediatitzat per la moneda. Aquesta implicació, per altra banda, va ser potser forçada. La monetarització de les diverses exigències senyorials degué obligar els pagesos a la comercialització d'una part dels seus recursos. En aquest sentit, la vila i el seu mercat representaren una oportunitat de ven-

dre aquests recursos per procurar-se les monedes amb què pagar les exigències esmentades. Amb tot, però, aquesta comercialització forçada no ha de sobrevalorar-se: tot sembla indicar que, en el context de la conjuntura alcista que va caracteritzar els segles XI-XIII, els senyors optaren per limitar la conversió dels agrers de cereal i vi en pagaments monetaris. La lògica dels intercanvis ha de buscar-se, doncs, no tant a nivell de la pressió immediata per part del senyor, sinó com a nivell de la lògica de l'explotació pagesa tal com aquesta venia imposada pel procés de senyorialització dels segles XII-XIII. Retinguem

d'entrada una doble constatació: 1) Que l'explotació pagesa estàndard, el mas en el nostre cas, era una explotació estable i coherent que proporcionava uns recursos relativament constants al seu titular. Aquests recursos degueren estar notablement per damunt de les necessitats mínimes per a la subsistència. 2) Que la producció d'aquests recursos i la pràctica del policultiu es correspongué des d'un principi amb la renúncia a l'elaboració de béns que exigien un cert grau d'especialització. Això venia donat tant pels límits que imposava la composició i extensió del grup domèstic com per l'estructura i l'orientació econòmica de l'explotació que el sostenia: la força de treball limitada havia de reservar-se per a una combinació de cultius que requerien una notable inversió d'energies i temps al llarg de tot l'any. L'economia del mas, en conseqüència, no sols disposava de recursos que podien ser dedicats als intercanvis, sinó que a més generava, per la seva pròpia i particular estructura, una demanda d'especialistes no-agrícoles d'aquells béns i recursos

que, per falta de temps i de perícia, no podien produir-se en el marc de l'explotació pagesa o que resultava més econòmic adquirir a la plaça del mercat.

En la mesura que el mas va generar aquesta demanda, la difusió del mas també va ajudar a sostenir la multiplicació dels mercats i la difusió de les viles, els petits i mitjans centres urbans on s'instal·laren els mercats setmanals a partir del segle XI. D'aquesta manera, a més, la difusió del mas va ajudar a crear noves formes d'integració. De fet, entre vila i mas es van anar teixint, a partir de la segona meitat del segle XII, una sèrie de relacions estretes i estables. La consolidació d'aquestes relacions en els segles XIII i XIV portà a la constitució d'uns espais locals integrats, això és, uns espais en els quals una vila apareix com un centre articulad de manera funcional amb les explotacions i els assentaments rurals del seu entorn.

Víctor Farías

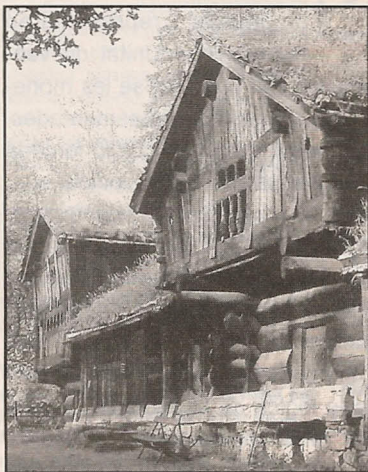
■ museus

NORSK FOLKEMUSEUM (OSLO)

A la península de Bygdoy, als afores de Kristiania (nom que rebia Oslo fins el 1924), el 1894 —pocs anys abans de la independència de Noruega, el 1905— naixia el Norsk Folkemuseum (museu del poble noruec), sota els corrents d'atracció que a l'època suscitaven els elements etnològics. No es tracta d'un museu en un espai clos, sinó d'un museu a l'aire lliure; i, malgrat que avui pugui ésser visitat pels nombrosos turistes que visiten el país atrets per les seves meravelles naturals, no és un parc temàtic, sinó un centre expositiu i de recerca de la història del país. El museu acull gran nombre de construccions camperoles representatives de les diferents regions del país, que van ser adquirides, desmuntades i recol·locades en aquest espai museístic. Al llarg de l'itinerari hom pot anar descobrint les peculiaritats d'aquestes cases (majoritàriament dels segles XVII-XVIII) construïdes totes elles amb fusta —com era habitual— i, algunes, amb els sostres de torba (terra amb herba), que aïllaven millor de l'exterior. Entrar-hi i capbussar-se en el passat d'aquelles comunitats és tot una mateixa cosa, per la cura en l'exposició de tot el que hi ha. Però no només a dins: a l'exte-

rior també podem contemplar els camps treballats a la manera tradicional, en allò que constitueix una mena d'arqueologia agrària experimental. Al llarg del recorregut també podem admirar algunes de les esglésies vikingues. I d'un passat més llunyà anem viatjant cap a un passat més recent, en el qual ja trobem cases dels burgesos de les ciutats; entrar-hi ens permetrà també copsar-hi un conjunt de sensacions. El museu també té un espai dedicat als costums dels lapons (samis), nòmades ramaders del nord del país. Distribuïts per tot l'itinerari, trobem nombroses persones que, vestides de forma antiga i tradicional, realitzen activitats artesanals diverses, com per exemple l'obrador de pa. Els vigilants, igualment vestits, acaben sempre escombrant o brodant com ho feien els seus avantpassats. Al final hi ha, fins i tot, una botiga de finals de segle XIX en la qual es poden adquirir productes elaborats artesanalment dins el mateix museu. És, per dir-ho de manera descriptiva, una representació teatralitzada del passat, però prou ben reeixida.

David Moré Aguirre
Arxiver Municipal de Tossa de Mar

Robert C. Allen

dogmes historiogràfics a revisió

El passat mes de novembre de 2002 va tenir lloc a la Universitat de Girona el XVè Seminari d'Història Econòmica i Social. Com a destacat ponent, vam poder comptar amb la presència del Dr. Robert C. Allen, professor del Nuffield College d'Oxford i principal valedor de les tesis revisionistes sobre la Revolució Agrícola anglesa. Aprofitant la seva estada a la UdG, vam conversar uns minuts amb el professor Allen de la seva trajectòria professional, sobre les línies de recerca encetades fins ara i sobre els seus projectes immediats.

Quina ha estat la seva trajectòria professional? Per què va anar dels EUA a Canadà?

Vaig anar a escola a New Jersey, a la ciutat de New York, i d'allí al Carleton College (BA, 1969), a Minnesota, on fa molt fred. Finalment vaig anar a la Universitat de Harvard, on vaig fer el doctorat (MA, 1973, PhD, 1975). Quan vaig acabar els meus estudis, vaig treballar dos anys com a professor ajudant a l'Emelton College, una petita universitat de l'estat de New York on vaig acabar el meu treball de recerca de doctorat. Jo volia un lloc en una universitat més gran, i així va ser com vaig anar a la British Columbia University (BCU), a Vancouver, el 1975, perquè fou l'única feina que vaig trobar (riu). Haig de dir que el departament de la BCU és un bon departament, un dels millors departaments canadencs d'economia. Vaig estar content d'anar a Vancouver, a Canadà, perquè els meus avis eren canadencs i la meua besàvia va ser presidenta de les dones cristianes de la temprança, una lliga que anava contra la beguda i l'alcohol; i un altre avantpassat meu va participar en la redacció de la llei per prohibir el consum d'alcohol. Jo no vaig seguir el seu exemple (riu). Vaig estar a Vancouver fins que ara fa dos anys me'n vaig anar al Nuffield College, a la Universitat d'Oxford.

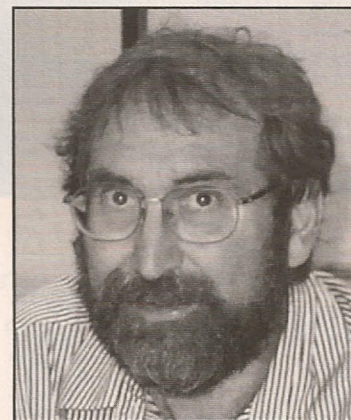
Per què es va interessar pel creixement agrari a Anglaterra?

Quan el 1975 vaig anar a la BCU, el meu treball de recerca no tenia res a veure amb l'agricultura. La meua memòria de doctorat anava sobre la producció internacional de ferro i acer a finals del

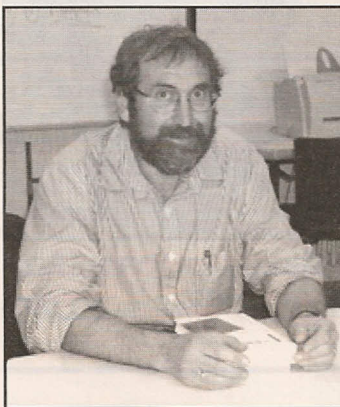
segle XIX. Vaig fer moltes comparacions entre la producció d'acer dels Estats Units, Gran Bretanya i Alemanya, comerç internacional...; i quan vaig anar a la BCU vaig escriure alguns articles sobre això...

Però vaig canviar de tema perquè, per obtenir la *tenure*, un lloc com a professor permanent, necessitava fer un nou projecte. Va ser llavors quan vaig pensar en les lliçons que havia donat als meus estudiants sobre la revolució agrícola, en les quals els volia donar exemples, xifres sobre productivitat; i no havia trobat xifres acceptables. Vaig decidir buscar què havia passat amb la productivitat del treball i els rendiments de les llavors. El llibre de Slicher Van Bath¹ em va proporcionar dades sobre els rendiments, i vaig voler conèixer la producció de la zona i mirar totes les fonts. Vaig mirar d'aconseguir tots els llibres que ell havia utilitzat en la seva obra. Durant el primer any, vaig estar-me molt de temps a la biblioteca de la universitat. Com que aquests llibres no els teníem, els vaig fer venir tots: jo sol vaig fer el 10% dels préstecs de la biblioteca.

Recordo un divendres al vespre que dubtava: vaig a la biblioteca d'agricultura o me'n vaig al *pub* amb els meus amics? Vaig decidir anar a la biblioteca. Allí vaig trobar el llibre dels viatges per Anglaterra d'Arthur Young. Quan el vaig obrir i vaig veure tota aquella informació sistematitzada sobre les granges i la producció, em vaig adonar que hi havia prou informació per aconseguir la *tenure*. Vaig demanar el llibre en préstec i vaig començar a entrar tota la informació a l'ordinador. I... Així és com vaig començar a dedicar-me a la història de l'agricultura.

El seu llibre, *Enclosure and the Yeoman* (1992) sintetitza els seus estudis sobre les 'revolucions agràries angleses'. Allí vostè argumenta que en gran mesura els pagesos dels open-fields foren els protagonistes de les innovacions agràries que impulsaren l'augment dels rendiments i de la productivitat agrària.² Aquesta tesi xocava frontalment amb la majoria de les interpretacions que fins aleshores posaven l'aristocràcia terratinent, els arrendataris capitalistes i la gran explotació com els agents de les transformacions agràries. Darrere d'això sembla haver-hi una discussió sobre el creixement econòmic. El llibre mostra que el creixement econòmic també és possible sense que hi hagi una gran desigualtat econòmica entre els individus. És aquest un dels arguments generals que hi ha en la seva explicació del canvi agrari i econòmic? Aquesta idea té implicacions només en l'anàlisi de la història o també de la política?

Penso que és cert per la història i, en aquests moments, potser també per la política. És interessant, sabeu, no vaig començar pensant en aquesta qüestió. Vaig començar a treballar amb les dades d'Arthur Young els anys 1977 i 1978. Llavors vaig voler ampliar les dades, l'àrea d'estudi i la mostra de granges. Vaig trobar els informes compilats per Richard Parkinson sobre l'agricultura de dos comtats d'Anglaterra, en els quals hi havia una informació molt detallada que permetia comparar-los. Vaig estar-me un any, entre 1980 i 1981, a Anglaterra mirant de trobar

arxius i fonts per ampliar l'àrea d'estudi, i vaig acumular molta informació que vaig anar entrant a l'ordinador durant els anys 1981 i 1982. Tenia tanta informació que estava absolutament confús. Vaig deixar de treballar i no sabia què fer amb tot allò. I llavors, el 1983, hi va haver una gran crisi política a la Colúmbia Britànica. El govern neoliberal deia que calia augmentar la desigualtat per accelerar el creixement econòmic, i que calia més creixement econòmic per sortir de la crisi. Hi va haver una vaga general en la qual em vaig trobar embolicat. Tot això em va fer pensar molt. Si era un historiador econòmic, se suposava que havia de saber quines són les forces que manen el creixement econòmic. I no tenia resposta per això. Seguia pensant en la relació entre desigualtat i creixement mentre examinava les evidències històriques sobre el món agrari anglès. I de sobte el treball històric i les preocupacions que tenia al cap van començar a casar. Així és com vaig començar a veure que els arguments històrics podien tenir també relació amb el debat polític en el qual em veia implicat.

Aquests arguments en certa mesura contradueixen la corba de Kuznets, que prediu que la desigualtat és necessària per al creixement econòmic.³ Vostè defensa que això no és necessàriament així: que no és necessària més desigualtat per al creixement...

Sí. Penso que en el cas de l'agricultura anglesa hi havia major creixement de la productivitat quan hi havia més igualtat en la possessió de la terra i també del bes-

Robert C. Allen és Reader in Recent Social and Economic History, Professorial Fellow, al Nuffield College de la Universitat d'Oxford (UK).

<http://www.economics.ox.ac.uk/Members/robert.allen/default.htm>

BIBLIOGRAFIA RECENT

- i O'Grada, C. (1988) "On the Road Again with Arthur Young: English, Irish, and French Agriculture during the Industrial Revolution" *Journal of Economic History*, XLVIII, núm. 1, 93-116
- (1988) "Inferring Yields from Probate Inventories" *Journal of Economic History*, XLVIII, núm. 1, 117-125
- (1988) "The price of freehold land and the interest rate in the seventeenth and eighteenth centuries" *Economic History Review*, XLI, núm. 1, 33-50.
- (1992): *Enclosure and the Yeoman*. The Agricultural of the South Midlands, 1450-1850. Clarendon Press, Oxford.
- (1995) "Agriculture during the Industrial revolution", en Floud, E. R. i McCloskey, D. *The Economic History of Britain since 1700*. Cambridge U. P., Cambridge.
- (1997a): "Agricultural Marketing and the possibilities for industrialization in the Soviet Union in the 1930s" *Explorations in Economic History*, núm. 34, 387-410
- (1997b) "Agriculture and the Origins of the state in Ancien Egipt" *Explorations in economic History*, núm. 34, 135-154.
- (1998a): "The Standard of Living in The Soviet Union, 1928-1940" *Journal of Economic History*, Vol 58 núm. 4, 1063-1089.
- (1998b) "Imposition et mobilization du surplus agricole a l'époque stalinienne" *Annales HSS*, mai juin, núm. 3, 569-595.
- (1999): "Tracking the Agricultural Revolution", *Economic History Review*, 2ª serie, 52, 209-235.
- (2000) "Economic structure and agricultural productivity in Europe, 1300-1800", *European Review of Economic History*, núm. 3, 1-26.
- i Keay, I. (2001) "The first Great Whale Extinction: the End of the Bowhead Whale in the Eastern Arctic" *Explorations in Economic History*, núm. 38, 448-477.
- (2001): "The Great Divergence in European Wages and Prices from the Middle Ages to the First World War", *Explorations in Economic History*, núm. 38, 411-447.
- (2002): "Revolución en los campos: la reinterpretación de la Revolución Agrícola inglesa", *Historia Agraria*, núm. 26, 13-32.
- (2003): *Farm to Factory: A Reassessment of the Soviet Industrial Revolution*, Princeton University Press, Princeton.

tiar, i que el creixement de la productivitat va baixar quan la desigualtat es va incrementar. A més, en els treballs que estic fent ara sobre els salaris i els preus, estic convençut que una de les raons de què la revolució industrial tingués lloc a Anglaterra era que precisament a Anglaterra hi havia salaris alts. Els salaris alts van fer que l'economia funcionés millor: quan els salaris eren alts, els pares tenien diners per comprar productes de consum per als seus fills, i també hi havia més capital humà acumulat. Quan els salaris són alts, la gent està millor alimentada i és més forta... Vaig passar el darrer estiu visitant alguns museus industrials anglesos, en els quals vaig quedar impressionat de com de fort calia ser per treballar en la tecnologia industrial del segle XVIII. Per exemple, era necessari tenir molta força per treballar a la indústria de l'acer, on calia carretejar pesats contenidors de metall. Pel que fa a l'agricultura, penso que si la gent corrent tenia un bon nivell de vida, tenia un coixí que li permetia experimentar més: els grangers podien fer experiments en algun petit tros de terra de la seva explotació si tenien una mica d'excedent; i penso que el mateix podia passar en els oficis i les manufactures. Vull dir, que hi ha moltes raons per pensar que més igualtat i un alt nivell de vida de la major part de la població fan que el creixement econòmic sigui possible.

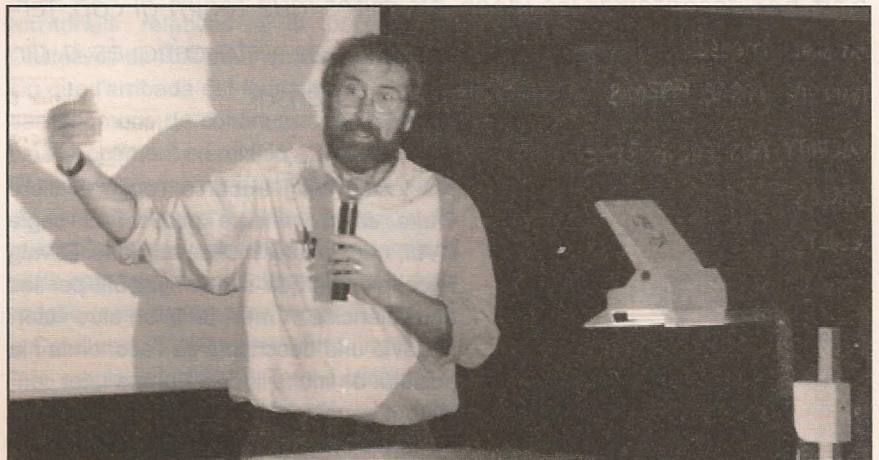
Quin sentit creu que té, en el món actual, fer una revisió de la revolució agrària anglesa?

Crec que és necessari per al món actual. Encara que no ens n'adonem, pensem en el món actual amb les idees històriques que tenim en la ment. La idea que la gent té de la revolució agrícola anglesa ha influenciat les polítiques en molts països, per exemple la mateixa col·lectivització de l'agricultura a la Unió Soviètica. I hi ha altres exemples: quan Jomo Kenyatta, el primer president de Kenya, va estudiar a la Universitat de Londres abans d'esdevenir revolucionari, va fer un curs d'història econòmica anglesa en el qual li van ensenyar que les *enclosures* havien portat el creixement econòmic. Llavors, quan va ser president de Kenya, va aplicar les *enclosures* a Kenya. És un exemple clar de com les idees apreses poden influir en les decisions polítiques... Així doncs, és important estudiar les qüestions històriques, en part per desenterrar les idees, els mites, que tenim al cap, fer-los explícits i pensar-hi des d'un punt de vista crític; és

a dir, conduir més enllà la nostra forma de pensar.

Té alguna cosa a veure el fet que vostè fos un outsider amb què fos precisament vostè qui fes aquesta revisió de les enclosures, que revisés una idea tan arrelada a Anglaterra?

Potser sí que ser un *outsider* t'ajuda a fer això. I segur que hi ha molts historia-

“ hi ha moltes raons per pensar que més igualtat i un alt nivell de vida de la major part de la població fan que el creixement econòmic sigui possible ”

dors agraristes anglesos que no estan d'acord amb mi. Penso que, en general, ser un *outsider* és un avantatge. Una altra diferència, a més, és que en aquell temps, penso, en la història econòmica a nord Amèrica, la gent buscava grans qüestions per tractar-les de forma nova, mentre que molta de la gent que estudiava la història agrària anglesa es dedicava a estudiar problemes d'un àmbit molt més petit.

La versió clàssica de les enclosures és la versió dels vencedors i potser és per això que en el propi país està tan imposada. Essent un outsider potser és més fàcil estar fora d'aquesta ideologia que no pas si hi has nascut, si has après la història del teu país a l'escola, etc....

Sí, és cert. Hi ha una ideologia diferent als Estats Units i també a Canadà, en el sentit que els petits grangers eren una cosa bona pel creixement. Potser per això Thomas Jefferson, que era governador de Virgínia, va redactar la constitució per garantir 50 acres de terra a tothom, ... Potser aquest és un dels mites que jo tinc al cap ... (riu)

El seu article sobre les balenes apunta una nova direcció en la seva recerca: la història ecològica?

Això va ser ben bé per casualitat. Quan estava treballant en la història dels preus i els salaris, necessitava equivalències mètriques per poder-los comparar, perquè les dades estaven totes en mesu-

“ és important estudiar les qüestions històriques, en part per desenterrar les idees, els mites, que tenim al cap, fer-los explícits i pensar-hi des d'un punt de vista crític; és a dir, conduir més enllà la nostra forma de pensar ”

res locals. Vaig trobar a l'arxiu el llibre *Traité de Commerce* publicat al segle XVIII, que va tenir moltes edicions. El vaig fotocopiar perquè m'era molt útil per les equivalències. A més, tenia un altre valor: hi havia una descripció de l'economia i la societat de molts llocs d'Europa i, tot consultant aquestes dades, vaig endinsar-me en la història de la flota balenera holandesa des de 1662 fins 1788 (hi havia taules sobre el nombre de vaixells, captures de balenes, preus, etc.). Vaig pensar que podria fer alguna cosa sobre això. Però ho vaig deixar de banda durant deu anys, fins que vaig tenir un estudiant de doctorat, Ian Keay, que estava buscant feina i no tenia gaire sort. Li va sortir una entrevista en una universitat i em va demanar ajuda, perquè no sabia què fer com a memòria de recerca. Li vaig oferir aquestes dades i, tot i que no li varen donar la feina, després vàrem treballar el tema plegats, vam buscar més dades, d'altres llocs, de manera que va esdevenir un projecte cada vegada més interessant. Però, com moltes altres coses que he fet, va ser per casualitat.

En els seus estudis recents sobre l'evolució dels preus i la productivitat en diverses regions europees i asiàtiques durant l'etapa moderna, dona la raó a K. Pomeranz,⁴ que va reconèixer en un seminari a Oxford el maig de l'any passat que potser havia exagerat els seus propis arguments. I ara vostè presenta unes dades i arguments que semblen retornar-li la raó, com a mínim en part...

Bé (riu), això va ser una gran sorpresa, però sembla que és cert. Quan compares preus i salaris resulta que els nivells de vida entre Xina i Europa són similars. Sobretot si es mira la zona del Delta del riu

Yangtze, la part més avançada de la Xina, el nivell de vida és similar al de les zones més avançades d'Europa en aquell moment. Fins aquest moment només havia tractat temes sobre la productivitat agrària. Per Anglaterra, havia fet aquesta mena de recompte model sobre les granges, i amb aquestes dades es pot calcular quina era la producció de calories per dia treballat a l'agricultura anglesa. Ara estic fent el mateix per les explotacions agràries de la Xina basant-me en treballs d'historiadors agraristes sobre la Xina, i el resultat és bastant similar: la producció per treballador en termes de producció de calories per dia treballat és bastant similar en el segle XVIII, que és l'època que va estudiar Pomeranz. Però encara tinc un problema per explicar: per què l'Europa de l'Oest va créixer tan ràpidament al segle XIX i en canvi la Xina no? Potser cal buscar les raons en l'economia urbana; potser l'agricultura no és la part més important d'aquesta història, no ho sé.

Si no ho recordo malament, al congrés del SEHA a Sitges, va dir, tot contestant una pregunta, que la urbanització i el comerç internacional podrien tenir un paper important en l'explicació d'aquelles diferències. Aquest argument es podria estendre a les comparacions entre les regions europees i xineses de finals del segle XVIII? Quina relació podia haver-hi entre el creixement de la productivitat agrària i la urbanització?

Aquesta pregunta és molt interessant. Jo no penso que el comerç internacional expliqui la productivitat de la Xina; potser quan comparem les calories produïdes per dia treballat en diferents llocs, un factor que influeix és l'entorn natural. I això és molt difícil de comparar. Potser els xinesos van tenir sort de tenir una productivitat alta perquè estan en una zona on hi ha aigua i l'agricultura és més fèrtil d'una manera natural, mentre que a Europa l'entorn natural tendia a un nivell més baix de productivitat. Probablement va ser l'expansió urbana allò que va fer pujar la productivitat. Però encara no tinc l'explicació.

Text:
Mònica Bosch,
Biel Jover i
Montse Pellicer

NOTES

1. Es refereix a l'obra de B. H. Slicher Van Bath *Historia Agraria de Europa Occidental, 500-1850*. Ediciones Península, Barcelona (1974 [1959]).

2. Vegeu la bibliografia de R. C. Allen citada al requadre.

3. Simon Kuznets, en un dels seus llibres sobre el creixement econòmic, argumentava que durant el procés de creixement econòmic la distribució de la renda podria seguir la forma d'una U invertida (*Crecimiento económico y estructura económica*, Editorial G. Gili, Barcelona, 1970).

4. En el seu llibre K. Pomeranz (*The great divergence: China, Europe, and the making of the modern world economy*, Princeton University Press, Princeton-Oxford, 2000) argumenta que la 'divergència entre les regions més avançades de Xina i Europa va tenir lloc al segle XIX. A finals del segle XVIII, però, els nivells de consum, salaris reals i altres indicadors eren força similars. Per aquest autor, el carbó mineral fou l'avantatge de què gaudiren Anglaterra i Europa enfront de la Xina: va permetre la Revolució Industrial i un avenç decisiu d'Europa sobre la Xina.

Per quarta vegada la vila d'Alguaire (Segrià) ha vist celebrar les Jornades sobre Sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans. Organitzades biennalment pel Patronat Municipal "Josep Lladonosa i Pujol" (Alguaire) i el Departament d'Història de la Universitat de Lleida, aquestes jornades s'han convertit en un marc habitual per la trobada d'investigadors, estudiants i públic en general, amb voluntat d'aprofundir en el coneixement de la història rural. La darrera edició d'aquestes jornades va tenir lloc els dies 7, 8 i 9 de novembre de 2002, amb l'objectiu de reflexionar i debatre entorn de la temàtica "fires, mercats i món rural".

Van ser plantejats com a eixos preferents de treball: a) la formació dels mercats i la participació en aquest procés de les economies pageses; b) les àrees d'influència i la circulació de les mercaderies i, finalment, c) el mercat: estímul o fre per al desenvolupament de les economies pageses. L'organització es proposava reflexionar "sobre una problemàtica complexa que no té una única interpretació". És a dir, el fet que el mercat hagi estat vist per la historiografia tant com un element que possibilita la millora de les condicions de vida de les unitats familiars pageses com un factor que ha permès a les classes dominants enriquir-se explotant el treball aliè. No obstant, les comunicacions també podien referir-se a qualsevol altre aspecte relacionat amb la temàtica de les fires i mercats. Amb una perspectiva de llarga durada —des de l'alta edat mitjana fins al segle XX— les Jornades es van estructurar en tres sessions. La primera d'elles (dijous, 7 de novembre) va centrar-se en el període medieval i modern; la segona (divendres 8), en l'edat contemporània; mentre que el dissabte 9 va cloure la trobada un seminari sobre Europa. També va haver-hi temps per anar a visitar les caves Raimat.

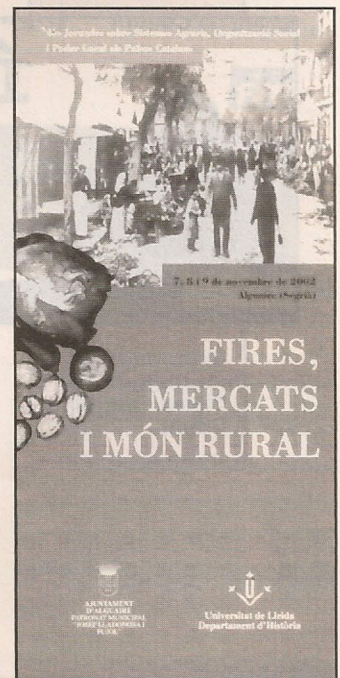
Van ser moltes les aportacions i la varietat de temàtiques present a les jornades, tot i que aquí, per ser breus, haurem de limitar-nos a comentar només alguns dels aspectes més destacats. Pel que fa a l'edat mitjana, i en relació a la formació dels mercats, Carme Batlle —després d'assenyalar la dispersió de les fonts sobre fires i mercats— va referir-se al creixement econòmic que va produir-se a Catalunya entre els segles XI i XV i que va implicar un desenvolupament d'aquestes celebracions. Un procés que també inclou una possible continuïtat de certs mercats anteriors, com van remarcar els treballs d'Albert Riera en l'àmbit de Catalunya o de Concepción Villanueva en el de la zona Terol-València. Aquesta relació entre l'estructuració dels intercanvis en època feudal i l'articulació territorial prefeudal va ser precisament objecte d'atenció de Maria

Soler Sala, que, en base a un acurat estudi de fonts documentals, arqueològiques i territorials relatives a la baronia de Castellvell de Rosanes, arriba a la conclusió que l'arribada del feudalisme va suposar fenòmens de continuïtat, reinterpretació i trencament en relació al passat romà. El mercat s'anava convertint en un factor de centralitat per a les viles o *bourgs*, els quals, d'aquesta manera, esdevenien llocs cada cop més interrelacionats amb la seva rodalia (com assenyalen Víctor Farías per a Catalunya, C. Villanueva per a les localitats emplaçades entre Terol i València, i Judicaël Petrowiste per al Midi Toulousain). El mercat, durant l'edat mitjana, va acabar canalitzant una part cada vegada més important dels béns i recursos que no podien produir-se en el marc de l'explotació pagesa o que resultaven més econòmics d'adquirir al mercat (V. Farías). Altres comunicacions van fer referència a la importància del mercat urbà medieval, tant des d'un punt de vista de llarga durada, que arriba fins a l'època contemporània (Quintí Casals per la ciutat de Lleida), com en relació al consum d'algun producte determinat —com la carn a la mateixa ciutat de Lleida (1439)—, en base a la documentació generada per l'arrendament municipal de la seva venda, que aporta dades sobre els preus, normativa i diferents tipus de carn comercialitzats (Esther Martí). A banda de les fires i els mercats tradicionals, cal entendre sota un concepte ampli de *mercat* altres tipus de transaccions, com les realitzades a la porta de les cases per venedors ambulants o per les botigues que les universitats de veïns arrendaven en concepte dels monopolis de què gaudien, tal com va ressaltar Assumpta Muset en el seu anàlisi microanalític de les botigues municipals de la localitat anomenada de Capellades, Gaspar Feliu per al conjunt de la Catalunya de l'edat moderna o T. Peris Albentosa en relació a la comarca valenciana de la Ribera del Xúquer. Lúdia Torra, amb el seu estudi de les pautes de demanda i consum tèxtil a la Catalunya del segle XVIII (a partir de cates docu-

Fires, mercats i món rural

Quartes jornades sobre sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans

Alguaire (Segrià), novembre de 2002

■ trobades

mentals a les poblacions d'Igualada, Mataró i Figueres), incideix, a l'igual que la ponència de A. Muset, en la importància de les botigues com a un dels llocs vinculats als processos de comercialització durant l'edat moderna. El concepte de *mercat* permet també estudiar els conceptes de mercat de productes, terres, capital i treball i, àdhuc, pot ser analitzat en la seva vessant d'espai de sociabilitat (com demostrà la comunicació de Pere Solà en relació als segles XIX-XX).

Durant l'època moderna els mercats catalans van seguir lligats a les "viles-mercat", relacionades amb una rogalia i amb l'existència d'uns excedents comercialitzables. Les fires mostraven una repercussió molt més gran que la dels mercats, i eren, és clar, més especialitzades (G. Feliu). En el cas del Midi Toulousain, Jack Thomas constata l'estabilitat en el temps d'aquelles *places marchandes*: els nous mercats apareguts a l'època moderna no s'hi consolidaren, enfront d'un sistema mercantil articulat ja des de l'edat mitjana que va ser capaç d'absorbir la intensificació dels intercanvis. Diversos autors (A. Muset, G. Feliu, T. Peris, P. Pascual...) van destacar l'existència de pràctiques especulatives d'algunes oligarquies durant l'edat moderna, lligades a la concentració dels excedents en poques mans, tal com també es desprèn del treball de J.M. Martínez París, el qual, a partir de la documentació generada per un gran patrimoni agrari (situat a la localitat aragonesa de Fonze) analitza quina fou la seva relació amb els mercats.

El recurs a la història comparada es

de l'agricultura cantàbrica). Tot plegat el porta a afirmar que, més que no pas en explicacions basades en les conseqüències de la concentració de la propietat o en perspectives malthusianes, cal veure en el mercat un factor central en el desenvolupament agrari de la Ribera, que acabà impulsant un conjunt de notables transformacions socioeconòmiques a la zona. Pere Pascual situa en el moment de trànsit cap al capitalisme la seva investigació sobre l'autoconsum i la comercialització a l'Espanya interior. En aquesta zona es va produir un increment de la producció cerealícola, molt lligada al proveïment de Madrid, entre els segles XVIII-XIX. Malgrat tot, aquest creixement, sense canvi tècnic i amb una productivitat estancada, tenia límits. La distribució del producte agrari va comportar una falta crònica d'inversió, de manera que s'estancà la productivitat. El pes del marc institucional feudal en la comercialització forçada dels excedents agraris havia estat decisiu per a la gènesi d'un camperolat mancat de recursos per incrementar la productivitat agrícola. Malgrat les reformes liberals, que van possibilitar un increment extensiu de la producció i una millora dels sistemes de transport, es va mantenir l'omnipresència del cereal (sotmès a una elevada demanda) i una distribució molt esbiaixada de la renda. La ponència de Domingo Gallego, que va analitzar la relació existent entre el mercat capitalista i les societats agràries, va centrar-se en el període 1850-1936. Partint de la idea que els mercats estan molt condicionats pel context social i

D'esquerra a dreta: Jaume Barrull, Pere Pascual i Domingo Gallego.

va mostrar com una eina eficaç a l'hora de plantejar el paper que ha jugat el mercat en el desenvolupament d'unes zones i no d'unes altres. Pel que fa als segles XVI, XVII i XVIII, T. Peris Albentosa va comparar els sistemes agraris de la Ribera del Xúquer amb altres intensius i comercials (com el del nord d'Itàlia i els Països Baixos), amb altres poc comercials (l'extensiu de la meseta castellana i l'intensiu

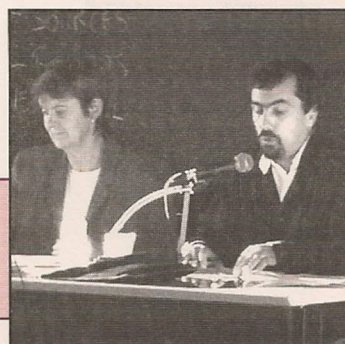
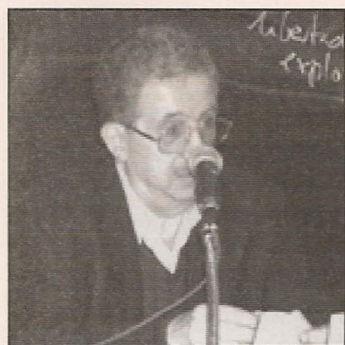
ambiental en el qual operen, l'autor va analitzar els modes de funcionament dels mercats rurals. La seva reflexió teòrica va ser aplicada posteriorment a l'anàlisi concreta de les diferents societats rurals espanyoles. Això li va permetre comprovar com les capacitats i limitacions del mercat no depenen tan sols de les qualitats intrínseques d'aquesta forma de coordinació social, sinó que estan lligades a l'àmplia

■ trobades

Propietat de la terra i anàlisi històrica. Teoria, pràctiques i discursos

XV Seminari d'Història Econòmica i Social

Girona,
22 i 23 de novembre del 2002

El seminari va comptar amb un bon nombre d'assistents (una mitjana de trenta-cinc persones) entre els quals hi havia professors de diverses universitats catalanes i espanyoles. Prèviament, els assistents havien pogut accedir a material de treball que els responsables de cada sessió havien proporcionat a partir de l'espai virtual Camps Oberts/Open Fields de la web del Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona, la qual cosa va facilitar el debat i la discussió durant el Seminari.

Les tres sessions del divendres al matí varen ser una reflexió sobre la necessitat de revisar els models de desenvolupament històric més en ús en la historiografia europea. Rosa Congost va obrir el Seminari amb la seva ponència *La "gran obra de la propietat"*. Els motius d'un debat. Després de remarcar dos perills gairebé inherents als estudis històrics sobre la propietat de la terra —una visió excessivament lineal de la història i, també, una visió estatista o jurídicista de la propietat—, la professora va insistir en el fet que els dos models jurídics amb els quals els historiadors tendim a operar —*common law*, o llei romana— són un reflex, abans que res, de processos històrics concrets esdevinguts a Anglaterra i a França; i va qüestionar, per tant, la validesa de l'operativitat analítica que els estudis històrics els han atorgat. A Espanya, a més, els historiadors han dissenyat un model propi de revolució construït a partir de l'encreuament d'alguns tèmics procedents de l'anomenat "model anglès" (el títol de la necessitat del tancament de terres per al creixement econòmic) i del que podríem anomenar "model francès" (el títol d'una necessària revolució consistent en l'alliberament de càrregues feudals i, doncs, el perfeccionament de la propietat de la terra).

Seguidament va ser el torn dels representants de la historiografia francesa i anglesa. Gérard Beur va exposar la seva ponència *De la propriété partagée à la propriété absolue: le cas francès*, que insistí en la complicada xarxa de drets de propietat del camp francès dels segles XVI al XIX. La seva tesi principal és que

les relacions de propietat a la fi de l'Antic Règim havien envolucionat clarament a favor dels *tenanciers*. A continuació va exposar l'evolució de dos tipus de dret: a) el dret de transmetre els béns en herència; b) el dret d'alienar i d'adquirir béns. La darrera part de la seva intervenció va anar dedicada a remarcar l'impacte de la Revolució Francesa sobre la situació existent a final del segle XVIII. La tercera sessió, dedicada al model anglès, va anar a càrrec de Robert C. Allen, amb la ponència titulada *The Efficiency of Peasant and Capitalist Farms*, que va desenvolupar el tema dels orígens de la revolució agrícola anglesa. Les tesis de Robert C. Allen, que han tingut un gran impacte en la historiografia agrària anglesa, han permès recuperar el paper dels pagesos anglesos en el canvi agrari del segle XVII, i rebatre les tesis tradicionals que havien atorgat el pes d'aquest canvi als *landlords* i als grans arrendataris. En el pla teòric, i de cara a la història comparada, aquesta revisió del cas anglès planteja una sèrie d'interrogants i temes molt suggerents, com va quedar clar en el debat. N'esmentem dos a tall d'exemple: a) la necessitat de contemplar la possibilitat de diferents vies de creixement agrari, també en els països dominants per les explotacions familiars pageses; b) la necessitat d'observar els processos de tancament de terres des d'una nova perspectiva.

Les dues sessions de la tarda del divendres van estar íntegrament dedicades al cas espanyol, del qual s'analitzaren temes relacionats amb els processos de tancaments de terres i la realitat dels diferents drets i usos col·lectius de la terra. Diego Pérez Cebada, de la Universidad de Huelva, i Felipa Sánchez Salazar, de la Universidad Complutense de Madrid, van acabar la seva ponència *Los cerramientos en España* amb una sèrie de propostes per la discussió articulades a l'entorn de tres eixos: a) els processos dels tancaments de terra; b) les conseqüències socials i econòmiques d'aquests processos; c) la necessitat de redefinir els drets de propietat sobre la terra. Aquest darrer punt va enllaçar amb la ponència que van presentar a continuació Iñaki Iriarte-Goñi, de la Universitat de Saragossa i José Miguel Lana Berasain, de la Universidad de Navarra, titulada *Bienes comunales y redefinición de derechos de propiedad*. Els dos professors van plantejar els principals interrogants que, segons ells, els havien sorgit quan havien intentat relacionar les recerques empíriques amb el discurs teò-

De dalt a baix: intervencions dels professors Gérard Beur, Josep Fontana, Felipa Sánchez i Diego Pérez Cebada

ric. La seva aportació més notable, i també la més celebrada en el debat, va ser precisament la seva proposta d'utilitzar el concepte de "jerarquització de drets sobre la terra" en l'anàlisi dels béns comunals.

Les dues ponències del dissabte al matí van anar a càrrec de Ricardo Robledo, professor de la Universidad de Salamanca i actual president del Seminario de Historia Agraria, i de Josep Fontana, professor de la Universitat Pompeu Fabra. El primer va presentar ponència *Los discursos sobre la propiedad (siglos XVIII-XX)*, en la qual, després de repassar el discurs liberal sobre la propietat, va exposar la necessitat de tenir en compte la "doble cara" del capitalisme agrari —va analitzar, de fet, la radicalitat de les lleis de liberalització dels contractes d'arrendament. També va reclamar la necessitat d'incorporar la veu dels tècnics en l'anàlisi històrica del canvi agrari de l'Espanya del segle XIX. Finalment, en el darrer punt, va concretar algunes de les seves preocupacions teòriques en el tema de la reforma agrària de la II República. Va tancar el seminari la intervenció de Josep Fontana, *La reforma agrària liberal*, que va insistir en la necessitat d'abandonar una visió excessivament legalista del canvi agrari per passar, així, al terreny de

l'"experiència històrica"; és a dir, tenir en compte els canvis esdevinguts en els drets de propietat a l'Espanya de l'Antic Règim. Fontana també va reivindicar, per entendre millor el conjunt dels canvis viscuts durant el segle XIX, la idea d'una "revolució silenciosa" de la pagesia. En el debat que va seguir aquestes dues sessions, en el qual van participar tots els ponents i els assistents que ho van desitjar, van tornar a sortir molts dels problemes discutits el dia anterior, la qual cosa va reafirmar la necessitat de revisió de molts tòpics historiogràfics. En aquest clima de consens, es va valorar positivament la dinàmica del Seminari i, després de veure la necessitat i la voluntat de continuar treballant en la mateixa línia d'anàlisi i de discussió, hom va acordar que es proposés la celebració d'un Segon Seminari sobre el mateix tema per d'aquí dos anys. José Miguel Lana Berasain va manifestar la seva voluntat d'organitzar-lo, l'any 2004 a la Universidad de Navarra.

Redacció

arxius ■

Per investigar les relacions econòmiques entre diversos territoris al llarg de la història podem recórrer a diferents fonts documentals. Per una banda, hi ha els registres institucionals, que anoten els intercanvis a fi i efecte de recaptar uns tributs, o simplement per finalitats estadístiques. S'originen tant en el lloc de destinació com en el de producció. Un exemple el tenim en els llibres de peatge de mar de València, buidats pacientment, pel que fa a les referències del poble de Tossa de Mar, per Mario Zucchitello.¹ Les Juntas de Comerç -i la seva evolució en les Cambres de Comerç i Indústria- ens aporten abundant informació,² sense oblidar la documentació generada per la delegació provincial d'Hisenda, les duanes, els ports, etc.

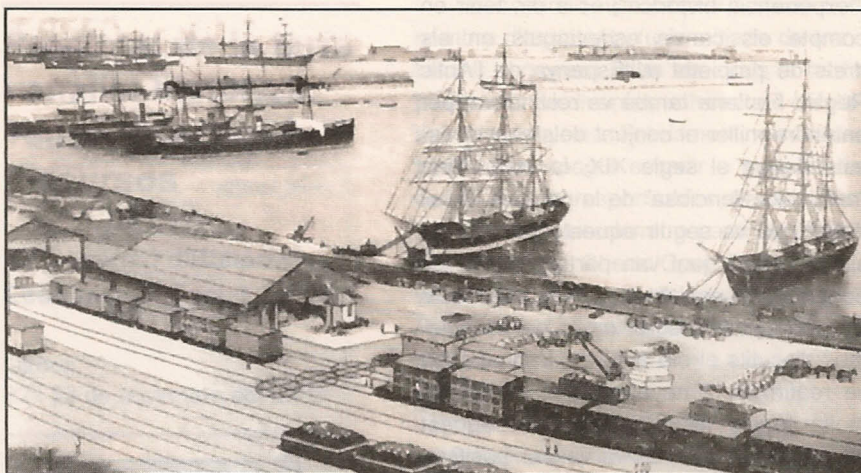
El moviment i la tendència de les transaccions interiors de l'Antic Règim es poden mesurar pels drets de taules dels mercats i fires dels ajuntaments; i, en èpoques posteriors, per les guies de bestiar

emeses pels estancs.³ Referent al moviment de persones, una font molt útil són els passis de radi o registre de passaports (localitzats en fons municipals), a més de la recerca en manuals notariais.

Si repassem les guies dels arxius municipals o comarcals de la demarcació gironina, constatem que són diversos els que contenen fons comercials o d'empreses: Arbúcies, Banyoles, Begur, Blanes, la Bisbal d'Empordà, Cassà de la Selva, Figueres, Girona, Olot, Palafrugell, Palamós, Puigcerdà, Ripoll, Sant Feliu de Guíxols, Santa Coloma de Farners, i altres. Els sectors econòmics són variats, sobresurten principalment el secundari i el terciari: calçat, tèxtil, suro, alimentació, banca, transport, espectacles, turisme, editorial i comerç; en especial en la documentació dels segles XIX i XX.

A nivell de Catalunya, l'any 1996, Pilar Frago Pérez censà en un llibre aquesta tipologia de fons.⁴ Si anem més enrere en el temps, hi ha la publicació de

Els fons comercials com a base per a l'estudi de les relacions econòmiques

Dibuix del port de Barcelona de finals del segle XIX

Pere Voltes Bou sobre els fons dipositats a casa l'Ardiaca,⁵ entre els quals hi ha fons gironins, com els de les companyies Mulleres Sarroca d'Olot (1794-1806) del ram tèxtil i d'adrogueria; o bé la d'arrendament del terç de Figueres (1796-1797).

A l'investigador interessat no més en el fabricant d'indianes local sinó també en el majorista i el botiguer que comercialitzen les peces de producció pròpia i les importacions, li cal conèixer els circuits comercials. Cal escorcollar principalment les seccions de comptabilitat, de correspondència i judicial (conflictivitat comercial).

En tota activitat econòmica hi ha molts elements a tenir presents: les matèries primeres, les innovacions tecnològiques, el transport (terrestre o marítim), les fluctuacions provocades per esdeveniments bèl·lics, la destinació dels excedents agraris (rendes senyorials), el consum de la població (compra a fiar, en metàl·lic o en espècie), els preus, la inflació...

Vet ací que els arxivers hem de facilitar al màxim la tasca de recerca a través de l'inventari i difusió dels fons al nostre càrrec. En aquesta línia voldríem comentar breument alguns fons servats al Camp de Tarragona i que són d'abast general, en un afany de comunicació interterritorial - conscients, però, que resta molta feina per fer i que cal la col·laboració entre tots.

A l'arxiu Comarcal de Reus hi ha el fons comercial Sunyer-Caixés-Bassedà, especialitzat en el comerç d'aiguarent i manufactures de roba. Dins els serveis comercials hi trobem pòlisses d'embarcament de vaixells de Blanes, Lloret, Sant Feliu de Guíxols i Palamós (1772-1774).

A l'Arxiu Històric de Tarragona (AHT), entre d'altres fons a destacar, hi ha el de la Companyia d'Aragó —coneguda també

pels noms de Cortadelles o de Calaf—⁶ dels segles XVIII-XIX. Comercialitzava productes agraris (vi, oli, cereals, llegums) i ramaders (llana, pells, carn salada) i les seves transformacions (aiguarent i sabó). També participava en el negoci de les concessions de drets senyorials (Duc de Medinaceli); a finals del segle XVIII va obtenir l'arrendament de l'abadiat de Ripoll. El seu àmbit d'actuació era Catalunya, Aragó, les Illes Balears, Europa (Anglaterra, França, Itàlia i Portugal) i Amèrica. Un simple cop d'ull al copiadore de cartes del 1819 ens mostra que mantenia relacions amb Francesc Morera, de Llagostera, en tractes per proveïment de suro i recaptació de delmes; amb Benet Oliva, de Puigcerdà; amb Blanchart i Torrella, de Girona; amb Domènec Gelabert, de Figueres; amb Josep Puig Bataller, de Begur. Hi ha notes sobre la venda de gra en el millor moment —quan assoleix un bon preu—, sobre la situació dels conreus, sobre els encàrrecs de l'Arquebisbe de Tarragona a l'abat de Sant Feliu de Guíxols, etc.

Un altre fons és el de la companyia de Fidel Moragues, originari de Valls. En el plet amb els Dot, trobem una concòrdia entre el comerciant Jaume Serra i el matrimoni format per Esteve Curós i Teresa Serra, d'Olot (1781-84). Dels anys 1799-1819, hi ha un altre contenciós entre Jaume Vernedes Surinyac, comerciant i pagès de Vallfogona del Ripollès, sotsarrendatari de les rendes del Duc d'Híxar, contra Joan Moragues, procurador de Jaume Dot, resident a Madrid. Dels anys 1804-1808, hi ha els comptes sobre el molí paperer de Sant Joan les Fonts i altres propietats. En els copiadors de cartes hi ha abundants notícies d'esdeveniments contemporanis, com per exemple la Guerra Gran (1793-1795), en què la casa Moragues proveï l'exèrcit espanyol, per la qual cosa va establir contactes amb comerciants olotins o figuerencs. Per la comercialització del vi i l'aiguarent del Camp de Tarragona se servia de patrons de la costa gironina (Roses, Cadaqués, Sant Feliu, Arenys de Mar, Palafrugell, etc.), a més de cercar fusta, rodells o suro per a bótes procedents dels boscos de les Guilleries o les Gavarres.

Molts arxius de la Mediterrània o de l'Atlàntic ens són ben poc coneguts, per la qual cosa se'ns fa necessari establir-hi lligams, cara a reconstruir un passat comú.

Josep M. T. Grau i Pujol

NOTES

1. *Homes, vaixells i mercaderies de Tossa al Grau de València (1459-1703)*. Tossa de Mar, 1991. Aquest treball analitza el comerç d'exportació.

2. Per al coneixement de les Cambres us remetem a l'article d'Albert Juanola Boera "Les Cambres de Comerç del Baix Empordà", *Estudis del Baix Empordà*, 16 (1997), p. 199-208.

3. Vegeu Josep M. Grau i Roser Puig, "Notes sobre les fires i mercats de Santa Coloma de Farners (s. XVIII-XIX)", *Quaderns de la Selva* (Santa Coloma de F.), 6 (1993), p. 163-186.

4. *Guia dels fons d'empresa de l'Arxiu Nacional de Catalunya*. Sant Cugat del Vallès.

5. *Catálogo del fondo comercial del Instituto Municipal de Historia*. Barcelona 1961.

6. Descrit sumàriament per Josefina Cubells i Javier Herrera a *Inventario de los fondos comerciales del Archivo Histórico Provincial de Tarragona*. Madrid 1980. Entre d'altres historiadors que el treballaren en un inici esmentem Lluís J. Navarro Miralles, "La compañía de Aragón", *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos* (Barcelona), vol. V (1977), p. 141-162; i Núria Sales.

En un fragment d'*Industrials i polítics* que Joaquim Alvarado cita a l'inici del llibre que aquí ressenyem, Jaume Vives afirmava: "Cap indústria de les esmentades —àdhuc la tèxtil— no té per a nosaltres l'interès de la tapera". Efectivament, el negoci del suro, sobretot en la seva vessant manufacturera, no només és d'importància cabdal per entendre la història econòmica de les comarques gironines —cal tenir en compte que durant el segle XIX, la indústria suro-tapera era la més important de la regió de Girona, almenys pel nombre de persones que ocupava—, sinó que també és rellevant des del punt de vista de la història general de Catalunya i d'Espanya, especialment per la important aportació del sector, decididament orientat a l'exportació des dels seus inicis, a l'equilibri de la balança comercial. Això no obstant, l'anàlisi històrica del negoci del suro ha estat relativament desatesa. El llibre de Joaquim Alvarado *El negoci del suro a l'Alt Empordà (s. XVIII-XIX)* és una contribució important a la correcció d'aquest buit historiogràfic; i esdevindrà, amb tota seguretat, una referència obligada per a tots aquells estudiosos que s'aproximin a la trajectòria històrica de les activitats relacionades amb el món del suro.

El llibre analitza el sector a les localitats de l'Albera, que es configuraren com el segon districte surer de Catalunya, després de la *Marina*. L'autor estudia el negoci en el seu triple vessant forestal, industrial i comercial, des dels orígens de la indústria suro-tapera en el segle XVIII fins a la vigília de la Primera Guerra Mundial, un moment clau en el procés de reconversió industrial que conduí a la desaparició de la indústria en les comarques altempordaneses durant el segle XX.

L'obra s'inicia amb una introducció en la qual l'autor repassa breument la bibliografia existent sobre el tema i presenta les fonts utilitzades, fent especial menció al fons de l'empresa *Bech de Careda Hnos*. El segon capítol està dedicat a l'anàlisi de la població i del marc agrari de les localitats sureres de l'Albera. Els capítols tercer, quart i cinquè constitueixen el nucli principal del llibre. En el tercer (*El suro: del bosc a l'obrador*), l'autor estudia el vessant forestal del negoci, de manera que es fixa en l'evolució de les superfícies d'alzines sureres i de la propietat d'aquests boscos a tres municipis representatius de la zona (Agullana, Maçanet de Cabrenys i La

Jonquera), i, també, en el procés de treball en la lleva del suro. Així mateix, s'hi analitzen les formes d'aprovisionament de matèria primera per part de les empreses industrials, a través de l'estudi dels contractes d'arrendament i venda d'escorces de suro localitzats en els protocols notariais, i a través de l'exemple de *Bech de Careda Hnos*. El quart capítol es dedica a l'anàlisi de la indústria suro-tapera. Havent descrit el procés productiu tradicional, s'estudia, a través de les matrícules industrials, l'estructura de les empreses. Un altre bloc important del capítol es dedica als treballadors de les manufactures tapes: l'evolució del nombre d'operaris, el seu origen geogràfic i les pautes de les migracions a curta distància de tapers, el treball femení i el fet associatiu. El capítol es clou amb l'anàlisi dels aspectes productius de l'empresa *Bech de Careda Hnos*, on es documenten qüestions com els fenòmens de subcontractació i les interrelacions entre les fàbriques i els petits obradors. El capítol cinquè se centra en la comercialització de productes surers i en la qüestió aranzelària. Hi destaquen l'anàlisi de les exportacions de taps i suro en panes per les duanes altempordaneses i l'estudi de les exportacions de l'empresa *Bech de Careda Hnos*. El llibre es clou amb unes breus conclusions i un útil apèndix, en el qual es posen a disposició del lector alguns documents fins ara inèdits i bona part de les sèries que han servit de base pel treball.

L'autor d'aquest llibre sembla haver realitzat la seva feina de recerca amb gran meticulositat i rigor. Les fonts que ha utilitzat són extremadament diverses —des de padrons i censos, passant per escriptures notariais, matrícules industrials, els fons de l'empresa *Bech de Careda Hnos*, etc.—, i, sovint, difícils de treballar i d'interpretar. És especialment notable el treball efectuat a partir dels Llibres Diaris de *Bech de Careda Hnos*: és la primera vegada que es fa una anàlisi rigorosa de la comptabilitat d'una empresa surera. Darrere de cada un dels quadres elaborats a partir d'aquesta font, hi ha un lentísim i detalladíssim buidatge de totes les operacions de l'empresa, assentament per assentament. Afortunadament, els resultats d'aquesta feixuga tasca són excel·lents.

Rosa Ros Massana

Joaquim ALVARADO i COSTA

El negoci del suro a l'Alt Empordà (s. XVIII-XIX)

Palafrugell, Museu del Suro, 2002

El projecte de recerca de Joaquim Alvarado sobre el negoci del suro a l'Alt Empordà va obtenir la **I Beca Museu del Suro de Palafrugell**, i el llibre a què ha donat lloc enceta la col·lecció *Estudis del Museu*, que compta amb el suport del Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona, de l'Ajuntament de Palafrugell i de la Diputació de Girona. Hem d'agrair a aquestes institucions una iniciativa com aquesta, que serà especialment útil per incentivar la recerca sobre el món del suro.

llibres

GAVARRES. La revista de les Gavarres i d'Ardenya, Cassà de la Selva, núm. 1, juny 2002 (Dossier. *Tots els colors de les Gavarres*) i núm. 2, desembre 2002 (Dossier. *El senglar*)

En el transcurs de l'any 2002 han aparegut els dos primers números d'una nova revista de les comarques gironines: *Gavarres, la revista de les Gavarres i d'Ardenya*. És hora, doncs, de fer-ne un primer balanç. En l'escrit de presentació, els directores de la revista afirmen "venir a sumar" a tot allò que ja s'ha fet en relació als dos massissos situats a cavall del Baix Empordà, el Gironès i la Selva: els objectius de la revista són deixar testimoni de les muntanyes i de la seva gent, recordar les formes de vida tradicionals que avui ja gairebé s'han oblidat i contribuir a "conservar tant el patrimoni etnològic i llegendari, com la memòria històrica i, per descomptat, els valors paisatgístics i naturals".

Per fer-ho, han coordinat els treballs de més de quaranta col·laboradors, estructurant-los en tres grans seccions: una primera que, a més de les notícies d'actualitat dels pobles de l'entorn, inclou converses amb l'alcalde de Madremanya, Miquel Marquès, i amb l'últim rector de Sant Cebrià dels Alls, mossèn Gumersind Vilagran; retrats de famílies que encara viuen de la feina al camp (el mas Molla de Calonge i el mas Prats de Sant Pol); i perfils de personatges que han passat bona part de la seva vida feinejant a les muntanyes o als pobles del voltant. La segona part de la revista, el "Dossier", és un recull d'articles que giren entorn d'un tema: el del núm. 1, titulat "Tots els colors de les Gavarres" i dirigit per Josep Matas, és un recull de mirades a aquest massís fetes des de molts angles i punts de vista dife-

rents; el dossier del segon volum, en canvi, coordinat per Carme Rossell, és una aproximació al senglar, un animal "tan proper i tan enigmàtic" que ha generat tota una cultura al seu entorn. A banda de les descripcions d'indrets especials, de rutes per fer a peu i d'algunes fotografies antigues, la revista té també una tercera part, "Patrimoni", que recull unes contribucions puntuals sobre diversos aspectes de l'etnologia, l'arquitectura, l'arqueologia, la història, la gastronomia, la llengua, l'exploració del suro, la fauna i la flora de les Gavarres i l'Ardenya.

Cada volum de la revista *Gavarres* constitueix tot un llibre que reclama calma i curiositat: calma, perquè no es pot llegir amb pressa ni tampoc de dalt a baix — potser és millor deixar que l'atzar ens dugui d'un matí de cacera a una taula parada amb arròs, colomí i múrgoles i, després, a una tarda de pela del suro—; curiositat, perquè tots els que ens interessem per la història rural podem aprendre alguna cosa a cadascuna de les pàgines: els orígens dels "jardins del rei", la singularitat de les espècies de les cassoletes d'Ardenya o els sistemes de reg tradicionals a la vall d'Aro, per exemple. Sens cap mena de dubte, però, el més enriquidor són les vivències de persones com, entre d'altres, en Toni de cal Duro, la Lola de can Botifarra de Celrà i en Sala de can Joanola de Fitor: ens fan reviure unes maneres de fer que arrossegueu segles d'història al seu darrere.

Elvis Mallorquí

notes de lectura

a l'entorn de la Biblioteca d'Història Rural

La participació dels camperols en el procés revolucionari engegat el juliol de 1936 ha estat objecte —especialment a partir del decenni de 1970— d'obres de caire propagandístic i ha estat també tema d'estudi més pròpiament historiogràfic, centrat sobretot en l'àmbit regional i comarcal (Aurora Bosch, Julián Casanova, Luis Garrido, Antoni Gavaldà, per citar només alguns exemples).

A Catalunya, on existiren més de tres-centes experiències, les col·lectivitats agràries van arrelar, sobretot, a les terres del nord de Tarragona, al sud de Lleida i al Baix Llobregat. També a l'Empordà, territori que entra dins una zona prou àmplia (la regió de Girona) a la qual l'autor s'acosta per tal d'indagar l'obra constructiva de la revolució protagonitzada per la pagesia, amb l'objectiu final de comprovar-hi l'abast

del procés i referir les diferents particularitats locals. Per això ha consultat tots els arxius municipals (més de cent) de l'àmbit de recerca i ha completat la documentació local amb la procedent d'altres fons estatals, nacionals i comarcals, a més de tenir en compte els records orals, la premsa i la bibliografia específica sobre la temàtica.

Emmarcat en el context de la Guerra Civil i de la dinàmica canviant que hi jugaren els partits i les organitzacions obreres —i escrit amb un llenguatge clar i llegidor—, el treball de Marciano Cárdbaba, fruit de la seva tesi doctoral, és rellevant per l'exhaustivitat de les fonts consultades, les comparacions i les diferències que pot establir dins el marc territorial, i, en definitiva, per la capacitat que té d'eixamplar la mirada sobre qüestions polítiques i econòmiques del període bèl·lic. De l'experièn-

cia extraordinària protagonitzada per jornaleros i petits arrendataris, sota l'empareda de la CNT, ens n'explica les fases del moviment, les diverses formes de col·lectivització (de les col·lectivitats clàssiques a les terres municipalitzades), les característiques i les limitacions, així com les dificultats que a partir de la primavera de 1937 comportaren el replegament i l'esllanguiment de les col·lectivitats, que moriren definitivament amb l'entrada de les tropes franquistes. L'estudi confirma així mateix el programa anticol·lectivista del PSUC, que, per mitjà de la UGT, protegí els interessos dels petits i mitjans propietaris. Entre els diversos apartats, cal destacar, a més, les pàgines que dedica a la col·lectivització de Calonge, que ens ha llegat una documentació més precisa.

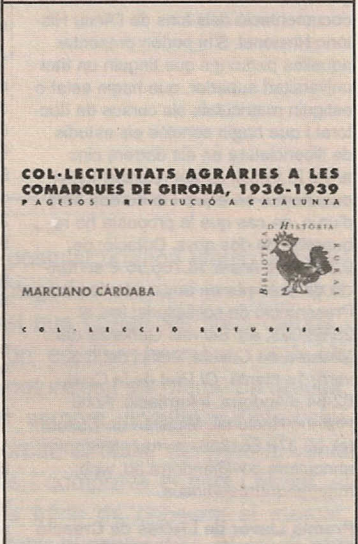
En les conclusions, entre altres aspectes, Marciano Cárdbaba remarca que els col·lectivistes no pretengueren introduir reformes socials al camp, sinó atendre les necessitats immediates dels eters marginats i establir unes relacions socials basades en la igualtat econòmica i en la llibertat individual, convençuts que només la conjunció d'ambdues premisses impediria l'explotació de l'home per l'home.

Sense la passió racional pel tema, sense unes lectures anteriors, sense la relació interpersonal que permet "alegrarse o sofrir amb", segurament no s'hauria pogut escriure, en el lapse de temps emprat, un estudi com el de Marciano Cárdbaba. El treball connecta, evidentment, amb els seus interessos personals, però no és menys cert que li ha representat moltes hores d'esforç, de viatges i de conversa amb persones; i de lluita amb papers d'arxius força distants els uns dels altres. En llegir aquest excel·lent estudi, no he pogut deixar de pensar, gratament, en el taller d'història de Raphael Samuel, historiador que va animar els estudiants adults i els treballadors a escriure la pròpia història, a accedir a les fonts primàries i a emprar l'experiència i el coneixement en la interpretació del passat. Només així va aconseguir que la pràctica historiogràfica esdevingués per a uns quants una aventura apassionant i el començament d'una dedicació que els duraria tota la vida. Ens hem de felicitar, doncs, de l'estudi de Marciano Cárdbaba.

Josep Clara

**Marciano Cárdbaba
Carrascal**
**Col·lectivitats agràries a
les comarques de
Girona, 1936-1939.**
**Pagesos i revolució a
Catalunya**

Biblioteca d'Història Rural
(col·lecció Estudis, 4), CCG
Edicions, Girona, 2002,
336 pàgines.

El meu treball de doctorat, que porta per títol *D'artesans a pagesos: l'evolució del treball en una vila de la Catalunya moderna (Castelló d'Empúries, segles XV-XVII)*, ha tingut com a principal objectiu de recerca contribuir —a partir de l'estudi concret de la vila de Castelló d'Empúries— al coneixement del procés de pèrdua de pes urbà i manufacturer que, dins del conjunt català, va experimentar la regió de Girona en el pas de l'època medieval a la moderna. Es tracta d'un fenomen, aquest, que tot just ara comencem a conèixer però que, sens dubte, és de gran importància en la mesura que va condicionar la posterior evolució econòmica de la zona.

L'elecció del cas castelloní com a objecte del nostre treball respon, per una banda, al fet que aquesta població empordanesa va ser un dels principals centres urbans i manufacturadors —sobretot draper— del nord-est de Catalunya durant els segles baix-medievals, i per l'altra, al fet que constitueix un exemple paradigmàtic de la crisi demogràfica i de la ruralització viscudes per diverses viles gironines durant els segles XVI i XVII.

Gràcies a un laboriós treball de reconstrucció de l'estructura d'ocupacions de la vila —a partir de les dades sobre els oficis que ens ofereixen tant els registres parroquials de baptismes com els protocols notariais— complementat amb l'anàlisi evolutiva de la bolla

Aquesta secció vol servir d'aparador de recerques que estan encara en procés d'e-laboració. Es tracta d'esbossar, en paraules dels autors, les hipòtesis de partida, els principals objectius plantejats, les fonts utilitzades i els resultats parcials assolits. Tot plegat, amb la idea de mostrar el dinamisme de la història rural que es fa a casa nostra.

emporitana, hem pogut constatar com en el transcurs dels dos primers segles moderns l'estructura econòmica local va experimentar una intensa transformació: si bé a mitjan segle XVI Castelló d'Empúries conservava encara un perfil d'activitat predominantment manufacturer —basat en el sector tèxtil—, tot just un segle més tard s'havia convertit en una població majoritàriament dedicada a l'activitat agrària. En paral·lel a aquest procés, la vila va patir una important crisi demogràfica que li suposà una davallada notable del seu nombre d'habitants, així com una forta reculada en el si de la jerarquia urbana catalana.

Entre les diverses causes que poden explicar la crisi urbana castellonina, en trobem algunes de lligades a la pròpia evolució històrica del context local, com per exemple l'auge que de manera coetània experimentà la vila de Figueres; la decadència a tots nivells que va patir el Comtat d'Empúries en època moderna; o l'impacte dels diversos

episodis bèl·lics que es produïren a la zona entre la segona meitat del segle XV i el segle XVIII. Creiem, però, que la trajectòria de la vila emporitana i, per extensió, la seguida per la majoria de centres urbans de la regió gironina, va ser fruit del conjunt de canvis demogràfics i econòmics que es varen produir a Catalunya entre 1550 i 1640, els quals, en essència, comportaren una progressiva concentració de la població urbana i de la manufactura del Principat entorn a la ciutat de Barcelona i les viles de la seva "corona" territorial. En aquest nou escenari, les àrees més perifèriques del país —entre les quals, per exemple, l'Empordà— es convertiren en zones eminentment agrícoles i ramaderes, de manera que varen perdre bona part del potencial urbà i manufacturer que havien tingut durant l'època medieval.

Josep Colls i Comas

recerques en curs ■

agenda

PREMIS I BEQUES

Beca Isidre Bonshoms 2003, convocada per la Fundació Caixa de Girona a un estudi, individual o en equip, sobre qüestions econòmiques i/o socioeconòmiques relacionades amb les comarques gironines. La durada del treball serà d'un any prorrogable. Dotació: 6.010 €. Termini i lloc de presentació dels projectes: 16/5/2003, a la Fundació Caixa de Girona (C/ Ciutadans, 19, 17004 Girona) o a qualsevol oficina de Caixa de Girona.

Beca d'investigació del Govern d'Andorra per la realització d'estudis històrics referents a Andorra que tinguin com a font bàsica d'informació la documentació dels fons de l'Arxiu Històric Nacional. S'hi poden presentar aquelles persones que tinguin un títol universitari superior, que hagin estat o estiguin matriculats als cursos de doctorat i que hagin conclòs els estudis de llicenciatura en els darrers cinc anys. El treball es pot realitzar individualment o en equip i la durada serà d'un o, en cas que la proposta ho requereixi, de dos anys. Dotació: de 9.393,48 € fins a 18.786,96 € en funció de si és per un any o per dos. Presentació de sol·licituds: fins al 25/6/2003, als Serveis Generals del Ministeri de Cultura, edifici del Govern, 1a planta, C/ Prat de la Creu, 62-64 d'Andorra. Informació: Arxiu Històric Nacional, Ministeri de Cultura, tel. 00 376 861889, correu electrònic: ahncultura.gov@andorra.ad; web: <http://andorra.ad/arxiu>.

Premis Llabor de Lletres de Creació i Recerca, per fomentar l'anàlisi d'aspectes relacionats amb l'economia, la política, la societat o la cultura a Catalunya durant la dictadura franquista. Es valoraran especialment les aportacions relacionades amb aspectes poc tractats o bé que aportin fonts documentals inèdites o poc conegudes. Els treballs poden tenir un abast general de les terres catalanes o cenyir-se a les contrades penedesenques. Dotació: 3.000 € el primer premi i 1.000 € el segon. Termini: 14/3/2003. Informació: La Fura. C/ Germanor, 3, 08720 Vilafranca del Penedès. Tel. 938 902 455, redaccio@lafura.org

1r premi Mestall a treballs de recerca de Batxillerat realitzats durant el curs 2002-2003; convocat per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines. Els treballs han de tractar sobre temes relacionats amb el món rural en qualsevol dels seus àmbits temàtics, cronològics i geogràfics (història, paisatge, patrimoni, economia, població, emigracions, històries de vida, etc.). Dotació: 500 € per l'estudiant o estudiants premiats, i un lot de llibres d'història rural per al centre. Termini: 30/4/2003. Informació: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines. Pl. de Sant Josep, 1, 17001 Girona. Tel. 972 225 500, ilccvv@udg.es

Viè Premi Romà Planas i Miró de memorialisme popular, convocat per l'Associació d'Amics de l'Arxiu de la Memòria Popular, per premiar el text memorialístic (autobiografia, memòries...) considerat de més interès. S'ad-

meten tant textos escrits com testimonis orals recollits en àudio o vídeo. Dotació: 1.202 € i la publicació de l'obra. Termini: 15/8/2003. Informació: Arxiu de la Memòria Popular. C/ d'Anselm Clavé, 44, 1r, 08430 La Roca del Vallès. Tel. 938 422 455. Ap. de Correus núm. 150.

Beca d'investigació en ciències socials i humanes del Patronat Francisc Eiximenis al millor projecte de recerca inèdit referit a les comarques gironines presentat per investigadors a títol individual o en equip. Dotació: 4.507,59 €. Termini: del 3/2/2003 al 2/4/2003. Informació: Patronat Francisc Eiximenis, Diputació de Girona. Pujada de Sant Martí, 5, 17004 Girona. Tel. 972 185 116, eixim@ddgi.es

14è Premi Josep Lladonosa d'història local, convocat pel Patronat Municipal Josep Lladonosa i Pujol de l'Ajunt. d'Alguair (Segrià), per al millor estudi d'història local de l'àmbit de les terres de llengua catalana. Dotació: 3.700 €. Termini: fins al 31/8/2003. Informació: Ajunt. d'Alguair, tel. 973 756 006.

Setena beca d'investigació Vila de Malgrat de Mar per a un projecte d'investigació sobre qualsevol àrea de coneixement que tingui una relació directa amb Malgrat. Dotació: 3.700 €. Termini: fins al 22/4/2003, a l'Ajunt. de Malgrat de Mar (tel. 93 765 33 00).

JORNADES I CONGRESSOS

Viatgers del passat: turisme i cultura, història i patrimoni. De febrer a maig de 2003, cada dimecres de 19.00 a 21.00 h, al Museu d'Història de Catalunya, Pl. de Pau Vila, 3, Barcelona.

Curs sobre el turisme cultural i la divulgació del patrimoni, adreçat tant a estudiants d'història i d'humanitats com a estudiants de les branques de turisme, mitjans de comunicació, i professionals de la gestió cultural d'ajuntaments i altres institucions públiques. Dividit en tres mòduls: Turisme cultural, Patrimoni cultural i Patrimoni i turisme: rutes històriques i guiatge turístic. Opcionalment, els assistents podran presentar un projecte propi que serà avaluat com a *practicum* pels responsables del curs al llarg de les sessions. Informació: Museu d'Història de Catalunya. Tel. 932 254 700, knhc@correu.gencat.es

JORNADES I CONGRESSOS

Arxiu i memòria. L'edició 2004 de la revista *Comma*, del Consell Internacional d'Arxius (International Council on Archives, ICA) estarà dedicada al tema "Arxius, memòria i coneixement", com a preparació del congrés que l'ICA celebrarà a Viena del 23 al 27/8/2004. Informació: Evelyn Wareham. International Council on Archives. 60 rue des Francs Bourgeois. F-75003 Paris. Tel. +33 (0)1 40 276 137, wareham@ica.org

Cinquè Congrés d'Història Moderna de Catalunya "La Societat Catalana (Segles XVI-XVIII). Identitats, Conflictives, Representacions", organitzat pel Departament d'Història Moderna de la Univ. de Barcelona. Dates: del 15 al 19/12/2003. El Congrés vol abordar, a més de qüestions conceptuals i

metodològiques, aspectes com ara la creació d'identitats, els espais i les formes de sociabilitat, les representacions i els seus efectes a l'imaginari col·lectiu, les relacions entre les formes de l'ordre social i les diverses manifestacions de la cultura, l'art, el poder, l'economia i d'altres. La comunicació amb l'organització del Congrés: vcattmod@trivium.gh.ub.es

IV Congrés Internacional de Molinologia. Lloc: Centre Cultural Sa Nostra. C/ Concepció, 12, Palma; de l'1 al 3/5/2003. L'objectiu del congrés és promoure l'estudi, la restauració i la conservació dels molins i altres instal·lacions que utilitzen les fonts d'energia tradicionals en l'àmbit europeu i potenciar l'intercanvi d'experiències i iniciatives dirigides a revaloritzar el patrimoni molinològic com a font de riquesa i de desenvolupament territorial. Termini: inscripcions, fins al 31 de març. Informació: Secretaria del Congrés. C/ General Riera, 111, 07010 Palma. Tel. 971 173 651 i 971 173 638, fodesma@conselldemallorca.net

Jornades sobre Història i Cultura a l'Edat Mitjana "Església i societat a l'edat mitjana", organitzades per l'Ajunt. de Lloret de Mar i la Fundació Universitat de Girona: Innovació i Formació, amb la col·laboració del Centre d'Estudis Selvatans, l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i el Servei d'Arxiu Municipal de Lloret de Mar. Curs de 20 hores (dóna dret a 2 crèdits de lliure elecció de la UdG) que tindrà lloc els dies 21 i 22/3/2003 a la Sala Polivalent Edifici de l'Antic Sindicat (C/ Sant Pere, 36) de Lloret de Mar. Preu: 75 € (ordinària), 60 € (estudiants), 50 € (aturats i jubilats). Informació: Arxiu Municipal de Lloret de Mar, C/ Josep Lluhi, 24, 1r, tel. 972 368 457; i Fundació Universitat de Girona, Pl. Jordi de Sant Jordi, 1, tel. 972 210 299, <http://www.udg.edu/ff>.

Congrés "Els paisatges de la vinya". Lloc: Manresa, del 24 al 26/10/2003. Aquest Congrés vol posar l'èmfasi en l'anàlisi en les implicacions socials de la cultura vitivinícola. Estan previstos els següents àmbits de treball: 1) Vinya, paisatge i territori, 2) Vinya, costums i tradicions, i 3) Vinya i medi ambient al segle XXI. Organitzat pel Centre d'Estudis del Bages i el Consell Regulador de la Denominació d'Origen Pla de Bages. Informació: Centre d'Estudis del Bages, via Sant Ignasi, 40, 08240 Manresa. Tel. 938 736 525, ceb@manresa.vilaweb.com

Col·loqui "Déplacements de troupeaux, transhumance et estivage du Néolithique au XXIè siècle" a Europa i la vessant sud del Mediterrani, organitzat per l'Association d'Histoire des Sociétés Rurales en col·laboració amb el Seminario Español de Historia Agraria i l'Association des Journées Internationales d'Histoire de l'Abbaye de Flaran. Del 9 al 12/9/2004 a l'abadia de Flaran, França. El col·loqui tractarà els següents subtemes: 1) Definició i identificació; 2) Territoris i espais; 3) Organització i els seus actors; 4) Tipus de ramaderia, categories animals; 5) Desplaçaments, itineraris; 6) Transhumància i organització

de l'espai 7) Mites i imatges de la Transhumància. Termini per a propostes de comunicació: fins al 31/3/2003, enviar-les a Xesús Balboa: hmxbl@usc.es; o per correu ordinari: Xesús Balboa; Dep. de Història Contemporània, Facultat de Xeografia i Història, Pza. da Universidade s/n, 15703 Santiago de Compostela.

Seminaris d'història rural (curs 2002-2003), organitzats pel Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG. Les sessions es faran a les 16 h a la sala del Centre de Recerca d'Història Rural (Fac. de Lletres, pl. Ferrater Mora, 1, 17071 Girona. Tel. 972 41 89 45). No cal inscripció. 28/3/2003: Ferran Estrada, "El mas al Montseny: continuïtats i canvis durant els segles XIX a XXI"; 11/4/2003: Narcís de Puig, "La composició de les rendes del capítol de la Seu de Girona a la segona meitat del segle XVII"; 16/5/2003: Nicolás Ortega "Concepció del paisaje y excursionismo en la Institución Libre de Enseñanza"; 20/6/2003: José M. Pérez Collados "Ejidios y bienes comunales en la historia de Méjico".

Jornada de treball "El notariat públic i la història social en la Catalunya medieval i moderna", organitzada per l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Univ. Pompeu Fabra. Tindrà lloc al mateix Institut els dies 24 i 25 d'abril de 2003. Hi haurà tres sessions: "Notariat públic i document notarial" (amb la intervenció d'Ignasi Baiges, M. Teresa Ferrer Mallol i Laureà Pagarolas); "Notariat públic i societat a l'Edat Mitjana" (Victor Fariás, Josep Hernando i Pere Orfí); i "Notariat públic i societat a l'Edat Moderna" (Rosa Congost, Josep M. Delgado, Pere Cifre i Jean-Luc Laffont).

Festival de cinema "Confrontation 39" sobre el tema "Terres, le monde rural au cinéma", amb projecció de pel·lícules i debats. Tindrà lloc del 18 al 25/4/2003 al Palau de Congressos de Perpinyà. Informació i inscripcions: Institut Jean Vigo, 21 rue Mailly, 66000 Perpinyà; tel. 04 68 34 09 39; fax 04 68 35 41 20; www.inst-jeanvigo.asso.fr; e-mail : jvigo@univ-perp.fr.

mestall
associació d'història rural
de les comarques gironines

redacció:
Mònica Bosch, Rosa Congost,
Lídia Donat, Ricard Garcia,
David Moré, Joaquim M. Puigvert
Assessor lingüístic: Daniel Ferrer
Per a informació i inscripcions:

ASSOCIACIÓ D'HISTÒRIA
RURAL DE LES COMARQUES
GIRONINES

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00
Consulteu la nostra Web:
www.udg.edu/ilcc/ahr.html

Periodicitat: febrer, maig i octubre.
Dipòsit legal: GI-731-1999